

Aloite on Vasemmistofoorumi ry:n julkaisusarja,
jossa tutkijat ja muut toimijat esittävät tiiviitä
ja perusteltuja yhteiskunnallisia avauksia.

2 / 2014

Euroopan keskuspankki ja kriisin ratkaisu

Vasemmistofoorumi

Kriisi jatkuu elvytyksen puuttuessa

Eurokriisi on jatkunut jo puoli vuosikymmentä. Ratkaisua ei ole edes näköpiirissä, vaikka komissio on vuosi toisensa jälkeen ilmoittanut talouden alkavan elpyä. Sen sijaan kriisinhoitotoimilla on pahennettu tilannetta huomattavasti. Itse kriisistä on tullut krooninen tila, johon on pikku hiljaa totuttu ainakin siinä mielessä, ettei asialla ole ihmeemmin uutisarvoa.

Vahingollinen politiikka on seurausta tukennasta, jonka mukaan kriisissä olisi kyse liiallisesta julkisesta velkaantumisesta. Näkemyksen mukaan ainoa tie ulos kriisistä on julkisen talouden tiukka menokuri. Kriisiä on hoidettu ennen kaikkea lyhytaikaisilla valtion hätälainoilla (bail-out) ja vaatimuksilla julkisen sektorin tasapainottamisesta leikkauksin. Hätälainarahat eivät ole ratkaisseet ongelmia, ja rahat ovat siirtyneet lähes kokonaan saksalaisille ja ranskalaisille pankeille¹. Leikkaukset taas ovat syventäneet kriisiä vähentämällä osuvuutta ja sitä kautta kokonaisuusyntä.

TEPPU ESKELINEN
on yhteiskuntatieteiden
tohtori ja Vasemmisto-
foorumin vs. toiminnan-
johtaja.

KREIKAN TILANNE

Useissa Etelä-Euroopan maissa kriisi on merkinnyt sosiaalista romahdusta. Vaikka useimmiten viitataan esimerkiksi bruttokansantuotteen kehitykseen, konkreettisimmin kriisi näkyy sosiaali- ja terveysindikaattoreissa. Kreikassa puhutaan jo humanitaarisesta kriisistä.

Vuoden 2011 tilastojen mukaan 11 prosenttia väestöstä elää ”äärimmäisessä materiaalisessa puutteessa”, eli ilman sähköä, lämmitystä tai kunnollista ruokavaliota. Kodittomia oli 40 000.² Nämä luvut ovat myöhemmin entistään kasvaneet. Itsemurhien määrä lisääntyi 45 prosentilla ja lapsikuolleisuus 43 prosentilla aikavälillä 2007–11. Uusien hiv-tapausten määrä ruiskuumeiden käyttäjien keskuudessa vuonna 2012 oli 32-kertainen vuoteen 2009 verrattuna.³ Nuorisotyöttömyyden räjähdysmäinen kasvu on herättänyt keskustelua ”kadotetusta sukupolvesta”.

Valittua tietä voi hyvällä syyllä pitää inhimillisenä katastrofina. Se on luonut työttömyyttä, leikannut palveluita ja kurjistanut kriisimaiden ihmisten elinolosuhteita merkittävästi. Muun muassa alun perin säästölinjaa kannattanut IMF:n pääekonomisti Olivier Blanchard on perunut näkemyksiään ja todennut, että IMF lasi vyönkiristyspolitiikan vaikutukset väärin.

Velkakriisin ratkaisemiseksi on julkisen kulutuksen rajoittamisen sijaan päinvastoin kysyttävä, miten julkista kulutusta voidaan lisätä talouden elvyttämiseksi. Miten siis euroalueen raha- ja finanssipoliittiset instituutiot järjestetään niin, että riittävät julkiset investoinnit tulevat mahdollisiksi?

Euroopan Keskuspankki (EKP) ei ole ainoa instituutio, jolla on tässä merkitystä, mutta se on hyvin keskeinen. EKP on organisoitava niin, että se tukee julkista kulutusta sen estämisen sijaan.

Nykyään EKP:lla ei ole minkäänlaista vastuuta poliittisille päättäjille eikä velvollisuutta huolehtia muista tavoitteista kuin hintojen vakaudesta. Jäsenvaltiot ovat luovuttaneet EKP:lle rahapoliittisen päättäväntänsä, eli ne eivät ole rahapoliittisesti suvereenia valtioita. Oma keskuspankki voi tilanteen vaatiessa lainoittaa valtiota, mutta euromaat ovat rahoituksessa markkinoiden armoilla. Tämä oli eurojärjestelmän alkuperäinen tarkoituskin:

“Ensinnäkin, keskuspankki ei voi rahoittaa julkista sektoria, vaan julkinen sektori joutuu muiden taloudenpitäjien tavoin hakemaan rahoituksensa yksityisiltä markkinoilta. Toiseksi, mikään EU-instituutio tai EU-maa ei voi tulla avuksi, mikäli julkinen sektori joutuu rahoitusvaikeuksiin (ns. no bail-out clause). Näillä säännöillä haluttiin lisätä julkisen sektorin rahoittamiseen liittyviä riskejä siinä toivossa, että rahoitusmarkkinat “rankaisisivat” sellaista finanssipolitiikkaa, joka ei olisi kestäväällä pohjalla.”⁴

Tätä saamme todistaa Etelä-Euroopassa: markkinat rankaisevat, mutta ne rankaisevat nimenomaan euroalueen kokonaiskeysynän kannalta vastuullisesta talouspolitiikasta. Etelä-Euroopan velkaantuminen on ollut koko valuutta-alueen kannalta hyödyllistä. Toisten jäsenvaltioiden auttamisen kieltävä klausuuli on jo osoittautunut kestäättömäksi, kuten toteutetuista pelastuspaketeista voi päätellä.

Nykyjärjestelyn mielekkyyks on muutenkin kyseenalainen. Mitä hyötyä jäsenmaiden kansalaisille on siitä, että markkinat rankaisevat jäsenvaltioita merkittävästi alemmista velkatasoista ja alijäämistä kuin rahapoliittisesti suvereenia valtiota? Lähinnä tilanne kaivaa merkittävästi euromaiden kykyä harjoittaa suhdannepolitiikkaa.

1 www.attac.at/uploads/media/backgroundmaterial_bailout_english.pdf

2 www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/01/did-austerity-cause-humanitarian-crisis-greece-2014165152464538.html

3 Kentikelenis, Alexander et al: Greece's health crisis: from austerity to denialism. The Lancet, Volume 383, Issue 9918, Pages 748 - 753

4 Sauli Niinistö & Johnny Åkerholm: Yhteinen raha – eurooppalaisen yhteistyön alku- vai päätepiste? Kirjassa Alexander Stubb (toim.) Marginaalista ytimeen. Suomi Euroopan Unionissa 1989-2003

EKP tarvitsee uuden mandaatin

Keskeistä olisi saada investoinnit kasvamaan, mikä käytännössä edellyttää julkisten investointien lisäämistä. Tätä kuitenkin vaikeuttavat merkittävä velkataakka, euroalueen instituutioiden tuottamat vaikeudet alijäämäiseen rahoitukseen sekä ”kriisinhoitona” määritellyt rajoitukset julkisen talouden alijäämissä.

EKP tarvitsee uuden mandaatin, jos jäsenmaille halutaan turvata talouspoliittinen liikumavara työllisyyden ja julkisten palveluiden turvaamiseksi, mikä on kriisin ratkaisun kannalta välttämätöntä. Mandaatti tulee rakentaa niin, että se:

1 mahdollistaa jäsenmaiden suoran luotottamisen.

Keskuspankin mandaatin tulee mahdollistaa jäsenmaiden luotottaminen. Näin jäsenmaat saavat maksuvälineitä käyttöönsä varmistukseen riittävän investointitason. Tämä on ratkaisevan tärkeää erityisesti nykyisenkaltaisessa matalasuhdanteessa. Kasvattamalla kysyntää taloudessa varmistetaan työllisyysasteen pysyminen riittävän korkeana.

Kun keskuspankki rahoittaa jäsenmaita suoraan, ne ovat ratkaisevasti vähemmän riippuvaisia rahoitusmarkkinoista. Ennen kaikkea keskuspankkirahoituksen mahdollisuus alen-

taa korkotasoa, koska viimekätisen lainaajan olemassaolon myötä valtionvelkoja ei pidetä niin riskialttiina. Tämä helpottaa valtioiden jälleenrahoitusta huomattavasti. Samalla niille mahdollistuu pitkäjänteisempi investointipolitiikka.

2 purkaa tilanteen, jossa markkinat rankaisevat jäsenvaltioita elvyttävästä talouspolitiikasta.

Osana vallitsevaa järjestelmää valtiot joutuvat toimimaan samojen kurinalaistusmekanismien alaisina kuin mitkä tahansa markkinatoimijat. Valtioiden korkotaso määräytyy pitkälti luottoluokittajien arvioiden perusteella. Näin on tehty kohtuuton vallansiirto muutamalle yksityiselle yritykselle.

Käytännössä valtioita rangaistaan elvyttävästä talouspolitiikasta, vaikka kyse on niille itselleen pitkällä tähtäimellä talouspoliittisesti järkevimmästä strategiasta ja mahdollisesti koko valuutta-alueen kannalta vastuullisesta toiminnasta. Velkaantuminen on synnyttänyt kysyntää sisämarkkina-alueelle, ja yhdistettynä pohjoisen tiukkaan palkkapolitiikkaan, se on mahdollistanut pohjoisen vähävelkaisen kehityksen ja toiminut koko euroalueen talouskasvun takeena.

EKP:n mandaatin muuttaminen on ollut mukana useissa kriisiä käsitelleissä uudistuspaketeissa. Harva on kuitenkaan nostanut sitä tikunnokkaan. Espanjan hallitus teki näin viime vuonna, mutta asiasta on kuultu sen koommin hyvin vähän. Viimekätisen luottotajan kysymyksen selvittäminen ratkaisisi markkinoiden asettamat korkopaineet.

Yhdysvalloissa Federal Reserven politiikan tavoitteeksi on kirjattu muiden tavoitteiden rinnalle täystyöllisyys. EKP:lla tätä tavoitetta ei ole. Kun myöskään jäsenvaltiot eivät nykyisessä tilanteessa voi lisätä julkista kulutusta ilman markkinoiden rangaistusta ”vastuutto-

“

Keskuspankin mandaatin tulee mahdollistaa jäsenmaiden luottottaminen. Näin jäsenmaat saavat maksuvälineitä käyttöönsä varmistaakseen riittävän investointitason.

“

Mitä hyötyä jäsenmaiden kansalaisille on siitä, että markkinat rankaisevat jäsenvaltioita merkittävästi alemmista velkatasoista ja alijäämistä kuin rahapoliittisesti suvereenia valtiota?

masta finanssipolitiikasta”, ei työllisyydestä euroalueella vastaa kukaan.

Kansallisen politiikan puitteissa on onnistuttu esimerkiksi Itävallassa, jossa pitkäjänteinen keynesiläinen politiikka on pitänyt työttömyysasteen matalana. Tilanne on kuitenkin toinen Saksassa ja esimerkiksi Suomessa, joissa usko budjettikuriin on niin kansallisesti kuin euroalueellakin vankkumatonta. Suomi ja Saksa ovat myös keskeisesti vastuussa budjettikurisääntöjen tiukentamisesta entisestään ja sitä kautta eurokriisin inhimillisen ratkaisemisen hankaloittamisesta.

Inflaatiota ei tarvitse pelätä

Elvytykseen liittyy paljon myyttejä. Keskeinen niistä on hallitsemattoman inflaation pelko.

Pelko on kuitenkin perusteeton: nykyisin kärsitään pikemmin deflaation uhasta ja työttömyys on ennätystasolla. Toiseksi inflaatiopelot usein liittyvät virheelliseksi osoittautuneeseen rahateoriaan⁵.

Nykytilanne ei ole kestävä ainakaan, jos halutaan turvata työllisyys Euroopassa myös kriisioloissa. 1990-luvun laman luulisi opettaneen erityisesti suomalaisille, että työttömyyden päästämisestä ennätyskorkealle ei ole pitkällä aikavälillä hyötyä. Rahapoliittisen suvereniteettinsa pois lahjoittaneet euromaat ovat markkinoiden korkopaineen edessä rampoja.

KUKA PÄÄTTÄÄ EKP:SSA?

Mandaattikysymyksen lisäksi EKP:n keskeisiin ongelmiin kuuluu päätäntävalta. EKP on eristetty kaikesta poliittisesta ohjauksesta, eli se on teknokraattien hallitsema itsenäinen elin. Vaikka rahapoliittiset päätökset ovat keskeinen osa talouspolitiikkaa, demokraattisesti valitut poliitikot eivät eurojärjestelmässä pysty vaikuttamaan näihin päätöksiin.

Demokratia-ongelma on korostunut eurokriisin myötä. EKP on ryhtynyt poikkeuksellisiin toimiin, eikä näiden päätösten tausta ole täysin selvä – kuinka paljon esimerkiksi suurten jäsenmaiden epävirallisesti esittämät toiveet vaikuttavat? Kriisin myötä EKP:sta on myös tullut entistäkin poliittisempi elin, kun se on ollut mukana edellyttämässä leikkauspolitiikan jatkamista ehtona valtionvelkojen korkotasoa laskeville ohjelmilleen. Tällaisen instituution eristäminen demokraattisen päätöksenteon ulkopuolelle edustaa kiinalaista demokraatiakäsitystä.

⁵ Paul Sheard: "Repeat after me: banks cannot and do not lend out reserves". Standard & Poor's economic research, august 2013.

Keskuspankki on kyettävä organisoimaan niin, että julkinen kulutus helpottuu. Rahapolitiikalla ei siis itsessään voi tehdä ihmeitä, mutta rahapolitiikan instituutiot voivat olla julkista kulutusta mahdollistavia tai rajoittavia. Tällä hetkellä ne ovat rajoittavia, mikä on huomattava ongelma myös demokratian kannalta, kun talouspolitiikan liikkumatila kaventuu. Tämä rajoittavuus jää useilta ihmisiltä huomaamatta, koska EKP periaatteessa elvyttää rahapolitiikasta matalalla korkotasolla.

Rahapolitiikka ei kuitenkaan riitä, jos finanssipolitiikka on kiristävää. Vaikka EKP on uuden valtionvelkojen osto-ohjelmansa avulla pyrkinyt helpottamaan tilannetta, yksityisen sektorin rahoitus on supistunut entisestään. EKP:n mandaatin muuttaminen poistaisi tämän skitsofreenisen tilanteen.

Vaikka jonkin ihmeen kaupalla eurokriisi saataisiin taltutettua nyt käytössä olevilla toimenpiteillä ilman euroalueen rakenteel-

lista uudistamista, monet esille nostetuista seikoista puhuvat sen puolesta, että tulevien kriisien varalle rakenneuudistukset ovat välttämättömiä. Nykyisen kriisiin aiheuttamat massiiviset protestiaallot, käsittämättömän korkea työttömyys, fasismin nousu Kreikassa ja vyönkiristyspolitiikan vaikutukset myös suomalaisessa todellisuudessa puhuvat kaikki sen puolesta, että täystyöllisyys on nostettava uuteen arvoon tulevaisuuden talouspolitiikassa. Siinä prosessissa on lukuisia askelmerkkejä. Nykytilanteesta hyvä aloituspiste on juuri EKP:n mandaatti.

Vaikka mandaattikysymyksen taustalla eittämättä kummittelee liittovaltion pelko, on hyvä kysyä, miltä osin nykyinen tilanne on eurooppalaisten kannalta parempi? Haluammeko, että jokainen kriisi johtaa aina ja väistämättä massatyöttömyyteen kriisissä olevalla alueella – vai olisiko eurooppalainen kysyntäpolitiikka kuitenkin parempi ratkaisu?

YHTEENVETO

- Euroopan taluskriisin ratkaisu edellyttää kansallisvaltioiden kykyä elvyttää. Elvytystä estävät alijäämäsääntöjen lisäksi viimekätisen rahoittajan puuttuminen euroalueella.
- Euroopan Keskuspankin mandaattia tulisi muuttaa niin, että valtioiden suora rahoittaminen tulisi mahdolliseksi. Jo tämä mahdollisuus laskisi valtionvelkojen korkotasoa ja mahdollistaisi elvyttävän finanssipolitiikan.
- Euroopan Keskuspankki on poliittinen instituutio, ja sitä tulisi myös ohjata demokraattisesti.